

**Pierre Schoentjes, *Fictions de la Grande Guerre.
Variations littéraires sur 14-18***

Aurélia Kalisky

Traducteur : Macha Snouckaert van Schauburg

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/2726>

DOI : 10.4000/temoigner.2726

ISSN : 2506-6390

Cet article est une traduction de :

Pierre Schoentjes, *Fictions de la Grande Guerre. Variations littéraires sur 14-18* - URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/2661> [fr]

Éditeur

Éditions du Centre d'études et de documentation de l'ASBL Mémoire d'Auschwitz

Édition imprimée

Date de publication : 30 avril 2015

Pagination : 196-198

ISBN : 978-2-84174-701-6

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Aurélia Kalisky, «Pierre Schoentjes, *Fictions de la Grande Guerre. Variations littéraires sur 14-18*», *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 120 | 2015, Online op 01 avril 2015, geraadpleegd op 09 mars 2022. URL: <http://journals.openedition.org/temoigner/2726> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/temoigner.2726>

Ce document a été généré automatiquement le 9 mars 2022.

Tous droits réservés

Pierre Schoentjes, *Fictions de la Grande Guerre. Variations littéraires sur 14-18*

Aurélia Kalisky

Traduction : Macha Snouckaert van Schauburg

RÉFÉRENCE

Pierre Schoentjes, *Fictions de la Grande Guerre. Variations littéraires sur 14-18*, Paris, Classiques Garnier, « Études de littérature des XXe et XXIe siècles », 2009, 276 p.

- 1 Door de herdenking van honderd jaar Eerste Wereldoorlog is het boek *Fictions de la Grande Guerre. Variations littéraires sur 14-18* (*Ficties van de Grote Oorlog. Literaire variaties over 14-18*) van Pierre Schoentjes, vier jaar geleden uitgegeven bij Classiques Garnier, opnieuw actueel. Het interessante van dit onderzoek is dat de Eerste Wereldoorlog in opeenvolgende golven als *thema* wordt behandeld in de fictieliteratuur: een eerste golf tijdens de oorlog zelf, een tweede tijdens het interbellum en een derde die loopt van de jaren zestig tot heden. Die laatste golf valt onder 'integrale' fictie: fictionele teksten die in niets berusten op een door de auteur beleefde ervaring. Zo neemt Pierre Schoentjes een aantal zeer recente teksten op van Marc Dugain, Pierre Miquel, Alice Ferney en Philippe Claudel. Het is door die thematische aanpak dat zijn onderzoek opvalt, en de resolute tegenhanger vormt van andere recente werken over 1914-1918 die oorlogsboeken in de eerste plaats bestuderen als getuigenis en slechts teksten selecteren van auteurs die ook getuigen en actoren waren in de oorlog, of op z'n minst die periode hebben beleefd.
- 2 Schoentjes' werk distantieert zich niet alleen van de literatuurgeschiedenis (we citeren Jean-Louis Jeannelle en diens werk over de *Mémoires*), maar ook van historiografische studies die de historische, ideologische, of zelfs de sociologische aspecten analyseren van de schrijfdaad van de frontsoldaten (bijvoorbeeld de werken van Frédéric Rousseau

en Nicolas Beaupré). worden met name 'de specifiek literaire kenmerken van oorlogsfictie' onder de loep genomen ('Introduction', 13). Wat de werken betreft die tijdens de oorlog of vlak daarna zijn geschreven, moet de lectuur los worden gezien van de invloed van de aan de Grote Oorlog gewijde standaardwerken. Want in Schoentjes' boek wordt gefocust op teksten die de critici min of meer links hebben laten liggen, omdat die zich niet leenden tot een retrospectieve pacifistische interpretatie. Dat geldt niet alleen voor werken van 'patriottistische' of 'nationalistische' schrijvers, maar ook voor auteurs die na een vurig patriottistisch enthousiasme later de diepste ontgoocheling hebben gekend (Jean-des-Vignes Rouges, Elie Faure en Alain, alsook Max Deauville en Georges Duhamel). 'Pacifisme' en 'patriottisme' zijn categorieën die Schoentjes in al hun complexiteit tracht te duiden. Het valt echter te betreuren dat deze poging tot relativering van de canon slechts wordt toegepast op Frankrijk en niet op de Europese literatuur, waarbij een aantal belangrijke teksten in aanmerking hadden kunnen komen (van Arnold Zweig, Erich Maria Remarque, Robert Graves, Humphrey Cobb, Ernest Hemingway en Emilio Lussu).

- 3 *Fictions de la Grande Guerre* is dus vóór alles bedoeld als een transversaal onderzoek naar de specifiek literaire aspecten van romaneske teksten en, in ruimere zin, van fictionele teksten met betrekking tot de Grote Oorlog. Het is niet de eerste poging van dit genre in de literatuurkritiek: we verwijzen naar belangrijke werken van Léon Riegel en Maurice Rieuneau wat de Franse literatuur uit de jaren zeventig aangaat (*Guerre et littérature, Parijs: Klincksieck, 1978* en *Guerre et révolution dans le roman français, Genève: Slatkine, 1974*) of de korte synthese van Micheline Kessler-Claudet over de 'westerse' roman (*La Guerre de quatorze dans le roman occidental, Parijs: Nathan, 1998*). Schoentjes distantieert zich echter van de geschiedenis van de ideeën en concentreert zijn commentaar resoluut op de poëtica. Zijn boek heeft daarom wat gemeen met Jean Kaempfers essay *La poétique du récit de guerre*, dat evenwel ruimer is opgevat, gaande van Caesar en Polybius via Napoleon, Tolstoj en Chateaubriand tot Claude Simon.
- 4 Zo biedt *Fictions de la Grande Guerre* een 'panorama' van de literatuur uit 1914-1918 met een analyse van de 'beelden' die hierin terug te vinden zijn (15). Het eerste hoofdstuk ('*Écrire la guerre*', Schrijven over de oorlog) vormt een samenvattend overzicht van de thema's die aan bod komen in het corpus en een opsomming van kritische werken over het onderwerp. Het tweede hoofdstuk bestudeert vervolgens ironie in de representatie van de oorlog (ironie is overigens een geliefd onderzoeksveld van de auteur). Het boek analyseert verder niet alleen de verschillende 'beelden' die verbonden zijn met de gewelddadige dood (hoofdstuk 4, '*Jaillissements de sang*', Opspattend bloed; hoofdstuk 5, '*Il a tué*', Hij heeft gedood; hoofdstuk 8, '*Stations sur le chemin du peloton*', Halteplaatsen op de weg van het peloton), maar ook – en hierin schuilt misschien het meest originele van dit onderzoek – beelden die in verband staan met gender en seksualiteit (hoofdstuk 7, '*Parfois on entrevoyait une femme*', Soms vingen we een glimp op van een vrouw), met de dood door vergassing (hoofdstuk 9, '*Un drôle de brouillard*', Een vreemd soort mist) of nog met de aanwezigheid van koloniale troepen en de daarmee gepaard gaande verbeelding (hoofdstuk 6, '*Les forces noires*', De zwarte troepen, waarin Schoentjes zich in het bijzonder buigt over René en Jean Tharauds kolonialistisch geïnspireerde tekst *La Randonnée de Samba Diouf* uit 1922). Het schrijven over de gruwel geeft in hoofdstuk 4 en 5 aanleiding tot interessante uiteenzettingen over de literaire debatten uit die tijd, waarbij sommigen neigden naar 'sensationalisme', anderen dan

weer de keuze maakten voor een ‘heroïsch realisme’ of van een ‘realisme van de banaliteit’.

- 5 Het onderzoek van deze laatste kwestie kadert zeer goed in de logica van Schoentjes’ totaalproject dat, al tastend naar de motieven die de ‘mensen die getuigenis wilden afleggen’ hebben kunnen aanzetten tot het schrijven van ‘fictie om de oorlog te vertellen’ (46), een stelling probeert te bewijzen die indruist tegen de heersende opvattingen: de oorlog heeft géén kentering teweeggebracht in de geschiedenis van de Europese roman en de thematisering van deze gebeurtenis past ‘eerder in een logica van continuïteit dan in de geest van een plotse breuk’ (23). Schoentjes wijst erop dat het in Frankrijk, en bij uitbreiding in heel Europa, niet de oorlogsficties zijn geweest die de vorm hebben geïnnoveerd. De avant-garde, de Europese inbegrepen, moet elders worden gezocht. Bij Proust, Musil en Joyce, die zich echter alle drie ver van het front en de bijhorende beelden hielden. Het betrekkelijk formele classicisme van fictie uit de periode van de Grote Oorlog, dat berust op naturalistische en realistische procedés, verhindert echter niet een diepgaande vernieuwing van *thema’s* gelieerd aan het opklaaien van nooit eerder geziene vormen van geweld, alsook innovaties op vlak van narratologie en poëtica die voortvloeien uit een gedeelde behoefte verslag uit te brengen over een *collectieve ervaring*. Die ervaring wordt echter meestal beschreven in feitelijke, niet-fictionele genres, wat sommige onderzoekers overigens zien als de opkomst van het *getuigen(is)*-genre.
- 6 Het is misschien juist hier dat de grens wordt bereikt van de stellingen die in *Fictions de la Grande Guerre* worden verdedigd. De auteur bemerkt immers een paradox in de literatuur tussen 1914 en 1939: ondanks de continuïteit binnen de fictionele genres, vinden we toch belangrijke elementen van vernieuwing terug, ook op het gebied van de poëtica, die we kunnen toeschrijven aan de impact van de ‘getuigenis’. Maar in plaats van deze paradox aan een grondige analyse te onderwerpen, richt Schoentjes zijn aandacht op veel recentere werken, sommige van na 2000. Omwille van de focus op poëtica, op het schrijven over de oorlog, riskeert deze methode de historische en politieke verankering van de esthetische vraagstelling uit het oog te verliezen. Schoentjes’ studie bevestigt nochtans die verankering, door de doorslaggevende rol te benadrukken van de oorlogsverbeelding in de reflectie over de literaire creatie aan het begin van de 20^e eeuw. En laat nu net die link tussen oorlog en creatie zo goed als afwezig zijn in het werk van onze 21^e-eeuwse auteurs. De paradox tussen continuïteit en breuk blijft zo dus intact. Zelfs al komt Schoentjes in zijn besluit terug op *het onvermijdelijk fascinerende effect* van geweld in moderne, voornamelijk pacifistische films en fictionele teksten, toch is het theoretische verband niet altijd even duidelijk tussen de uiterst uiteenlopende corpora, waarvan de genese en ontstaanscontext telkens uniek zijn en onderling moeilijk vergelijkbaar. Bovendien worden sommige begrippen niet altijd uitdrukkelijk gedefinieerd, te beginnen met ‘getuigenis’ (nu eens tussen aanhalingstekens, dan weer zonder) dat in contrast staat met de ‘ficties’ uit de titel. Gezien de stelling van de auteur, namelijk dat er een continuïteit bestaat in de verbeelding van een oorlog waarvan de herinnering hoofdzakelijk wordt doorgegeven via de literatuur, lijkt het ons legitiem dat ook recente werken worden opgenomen in het corpus. De problemen die Schoentjes’ aanpak duidelijk creëert, wegen echter niet op tegen het belang van zijn onderzoek.

AUTEURS

AURÉLIA KALISKY

ZfL Berlin